

EUSKAL POESIA AZTALLUAN

Euskal poesiaz idatzitako guztia, izan bedi geure kulturari dagokionezkoa. Sarri otsegiten diguna: arlo askotan euskaldunok nabarmen ba gara ere, orren gainezgain ez gabiltzala kultur-auzian. Zerbait dakigula ustetan, pellokeri galantak botaten ditugu, idatziz eta itzez. Au bai, asko dakigulakoan, iñoren guztia arbuiatu eta zabor-saskira! Joko matxarra, erriak danon arnasa bear dauan orduan, kemenak olan erretea.

Poesia ere bear dugu euskal arima edertzeko. Literatura guztiak, leen eta orain, olerkia landu izan dute erria kulturatzeko, jakituriz maillaz-mail goratzeko. Poeta onak dauzkan erriari zorionak ezpain-gozoz irri egingo dio, ez izan zalantzik. Guk ere, ba, landu dezagun olerkia. «Orduen Liturgia»-k ez digu alperrik otoizten eska dezaigula Jainkoari ertilarien alde, onela esanik: «Zuk eman diezu, Jauna, ertilariei, Zuragandik datorren edertasuna agertzeko eskua» (860 of.).

Ez duzu lan exkaxa, ertilariak dagitena; eta gure artean, leenengo mailan lerrotuak, beti egon izan dira olerkariak. Gure lan-eremuan du gizonak bere arima. Giza-barrenak eskeiñi ederra ta landuak jasoa, biak dituzu nolarebait sorburua goian dutenak. Kezkaz zein eztabaia, eta ortan adierazitako dana, zentzun zeatz gabe maiz, olerkia da biotsak eta adimenak, Jainkoak guregan jarritako bi almenok sortu digutena. Hita, argi esanda, bi orpo auen gain bira dagi edozein poemaren ateak.

Dantzaketa ez du izan bear poesiak, alakoren baten ezik; noizik-bein, bai ongi datozkigu dantzaldi batzuk ere, erritar bide ta graziz egiñak noski. Lauaxetaren «Arrats-beran» dauzkagunak mota ortakoak dira: arin, labur, jostari, ulert-errezak. Olan osorik egositako liburu gizen-mardulak, orraitino, ez ote litzaizkigu gogaikarri? Egiazko zentzuak, beraz, erdia eskatzen; au da, lan labur-ariñak, luze-sakonakin naste.

Poesi batzuk beren oparotasunez eragin nai digute. Oien artekoak genitun, adibidez, gerra aurretxoan euskal literaturan gailendu ta gero, Sevilla-n bizi zalarik, erderara jo zigun Bartensoro, errexildarra, oraintsu Getxo-n illa; ugari ta jator idazten zuen bertsoz ta itz lauz; or orain bi urte ber-argitaratua dugun «Gazigozoak» idazti atsegiña ta «Uztaro» eleberria. Oparoa zan Loramendi ere poesi batzuetan, 39 estrofako «Barruntza-leioan» eta 48-ko «Arrantzalien Arrats-otoitza»-n besteak beste. Lizardi, Orixe, Lauaxeta geienez, ordea, labur-zale ziran.

Itz-mozkorra gaur beintzat etzaigu laket, bai janari ta edari alegiñean ondu ta gertatuak; irudi-sail errimeja jarraika, gaur dirdir-jario ta biar illunoxin, poemak usteko du aurrerantz dijoala, baiña aren ots-doiñu ozena aspergarrri zaigu askotan. Gisa ortako poemak ez ote ditugu —zenbaitek diñoe— eliz letani bezela?

Beste poeta batzuen lanak, aldiz, ez doaz illunera beren funtsik eza gordetzera. Lan auker beti zaizkigu eratz eta eder, lerdin eta atsegin. Eder zaiguna, eta egiazki eder dana, gizaldia joanik ere, ezta ezaintzen, ez ikoltzen; aitz-mokor antzera, ezilkortua dirudi. Buruz ta biotzez sort-azi duguna egiazko izanaz lotu, or edozein olerkiren elburu; au iritsi oi dugu geure barruko kemen-utsaldi labur batez. «Naiko da esakun bat —idazten du mexikotar Oktavio Paz-ek— sua pizteko. Poema ez da besterik minutua su biziak artua baiño. Ezta itxurtzen aren argia; bere itsura aurkitu du». Ugari ala idor, beraz? Gaurko ago-xuriak barbaroa baiño idorrea gurago.

Darabilgun auzian gu zertan geran jakiteko, jar ditzagun euskal olerkiak, olerkariak eta poesi-lanak argitara ematen dituzten aldizkariak aztailluan. Izan ere, aldia bein, zentzuzki jokatzeko, poliki datorkigu atzean utzi dugun lan-arloari ikusi bat ematea, utsak arteztu ta ederra ugaltzeko asmuz. Era ortan jokatu oi du gure nekazariak, baita lan-garantz jakiña daraman edozein kaletarrek ere. Ainbat astekari ta aldizkari ditugu olerkiak ematen dituztenak. Ez diñot egunkariak, auker ez bait dute amets zororik argitara atera nai. Egia esan, gure egunkariak ere egin bear lukete alegiñik gai ortan, erria eder-zaletu ta gogoz jantzi dedin, gerra aurretik «Euzkadi»-k eta besteak egin oi zutenaz. Nik astero artzen dut La Coruña-ko «La Voz de Galicia», biotz onekoren batek hialdua, bere «Cuaderno de Cultura» espainiaraz eta gaillegoz dakarrena, bertsoz ta prosaz ongi sakaturik. Madrid-eko batzuk ere berdin dagie. Zergaitik ez gureak? Ez al daukagu idazlerik? Baiña auen alamena, ez dituztela beren lanak argitara ematen. Egia orixe dugu.

Olerkariak eta idazleak, ala ere, bere lanak irar-moldetuta ikusi nai ditu; bidezkoa da bere xedeari jarraitzean punparik egin nai ez badu; ezta bereztzat bakarrik idazten, erria lan ori irakurri ta ausnartuz, gero ta kulturago gertatu dedin baizik. Poetaren lanak, labur biziak badira batez ere, irakurriak eta ongi eritziak bezin maitatuak izan oi dira.

Dakusgun, ba, euskal poetak zer dagiten gaur. Idazten ote dute? Maitatuak ote dira? Ba al dute nun argitara eman beren sorpenak? Gaurkoz, azken urteotan plazaraturiko poesi-liburuak albora lagarik, azter ditzagun piz-

kat euskal olerkariak tokia beren orrialdeetan eskeintzen dieten aldizkariak, bai egoaldekoak eta bai iparraldekoak. Amaika dira nik une ortan esku artetan dauzkadanak. Amaika auetatik gaienok poesi-leiak joak dituzte, olerki-kezkaz bizi direnak. Labur baiña, bijoaz emen banaka.

OLERTI. Aurrelari, jakiña, berau ipiñi bearko, zuzen eta bidezko baita. Uneoro paketan utzi ez dioten arren, 1959-tik ari izan da eder-lanean, eta diardu gaur ere. Izan ditu, ezin ukatu, oztopoak goitik eta beetik, arazo garrantzitsu guztiak izaten dituzten oztopoak ain zuzen; baiña denak aspirtuz, aurrera doa. Aurreko aleetan esana ostera ere ez errepikatzearren, bego emen argi esanda, olerki-esparruan lanik sendo ta gogotsuena oiatua. **OLERTI** dugula. Egia aitortzeko, leen lau zenbaki ziran urtero; orain ale bakarra dugu. Azken urteetako aleok, ala ere, bakarrak izanik ere, mardul-mardulak dira, egiazko euskaltzale danak ezetsi eziña. Lau sail dauka: 1) *Poesi jatorra*; 2) *Itzulpenak*; 3) *Bertsolariak*, eta 4) *Iruziak*. Edozein idazlek, ikusten danaz, aukera du nai duen gaitan bere eder-sena iruli ta gain-azpikatzeke.

KARMEI. Neuk 1949an antolatu ta urrengo urtean, karmeldar Gutunaren mende-burua zala zio, argitaratu nuena. Leen zenbakitik gaur arte, konta ezin-ala poesi eman ditu argitara. Ain zuzen, lenengo urteetan ere olerki asko artzen ditulako, Karmel-en geigarri legez, sortu nuen **OLERTI**. Biok dira, ba, berberaren kimuak. Biei opa diet bizitzaldi luze mardula.

ZER. Bizkaiko aldizkari begikoa, Bilboko «Euskerazaleak» sortua ta Martin Olazar langille erneak aurrera eramana. Ementxe dator illero-illero poesi-mordoa. Mai gaiñean dut azken banakoa, 1986-ko bagillekoa, eta bertan daukazu beste aleetan legez sei oler-lan beintzat, Paulin, Bidagaren eta Aboitz-ek euskal-senez maminduak.

KANDELA. Gasteiz-en asia ta jarraitua. Gaur ere bai? Ez dakit, txildu zitzaigula Donostia-ko «Argia»-n irakurri bait nuen. Ez nuke orten zeru-ertzean gordetzerik. Dana dala, Gasteiz-en agertzen zan, eta begien aurrean orain daukadanak, au dñot: «2. urtea 10, zka. 1984ko maiatza». Idazleon lanak dakarzki: Nabier Etxaniz, Tere Irastorza, Manu Lopez, Yulen Arriolabengoa, Giuseppe Arroyo, J. Iñaki Lasa.

Gazte talde batek, bostek zeazki, eman zion asiera. Taberna baten bilizen ziran eurak. Aldearen etxean, eta ementxe odatzen zituzten beren euskal lanak, «tabernak, tabernako mahaiak direlako —idatziko dute— literaturgile lotsatien anonimatuan zintzo gorde ditzaketan bakarrak». Zergaitik izan ori? «Lite, nola taldea sortu zenean —idazten oraindik— piztu zelako eta taldearen lanak, egunero, astero, mantentzen duelako pizturik. **Kandelarioan** elkar-ikus-pizketak mantentzen dute pizturik **KANDELA**. Aldizkaria gure noritasun ngaria dugu, besterik ez, bagarela adierazteko».

Alkar-lana nai zuten eta olaxe egin zuten, bakoitzaren lanen akatsak aitindu, kritikak eginez, poesiak idaroki ta eztabaidatuz, itzulpenak ometuz. Eta zergatik itzali ote? Asmo ederrez adoretzu asi arren, lister porrota. Zer dala-ta olan? Iraupenik ezak dakar porrota. Erresegri bizi gara gaur.

Orren ondorioa: asmo hikainak sortu arren, aldatz-gora egiten zaigu artutako erabakia azkeneraino eraman-aztea. Geurekoiak gara oso, beste aldetik, geurea bakarrik nai dugu; gaur nai duguna, gainera, biar ez dugu nai. Urteetan gora goazenok ere, gaitz oietan edanak gara, baiña iraupen kementsuak azpiratu zizkigun ezindazunak. Bada oindio beste arrazoirik ere, porrot eragiten duenik.

SUSA-k Donostiako zoko batean du kabia andik, bai datorkit. Emen daukadana, berriz, igaro maiatzean Durangoko euskal Liburu azokan Itxaró Borda-k eskuratu zidan «The Susa News» deritzana dut. Euskal erriko edozein euskalgintza, kulturgintza ta iraultza urbilari dagozkien gauzetan buruz belarri sarturik dabillen talde batek osatua da. «Duela —diosku— seizazpi bat urte aldizkaria ateratzen hasi ginenetik, eta duela pare bat liburuak argitaratzeari ekin genionetik, uste baino itzuli gehiago eman dituzte gure xedeak, esan nahi bait urtetik urtera koxka eta kale kantoi berriak deskubrituz joaten zarela».

Nire asmorako emen ere agertzen dira olerkiak; zenbaki ontan bi poema dauzkat, Patxi Aizpurua-ren «Udazkeneko hegoaize zakarrak» eta Omar Nabarro-ren «Badakizu, Benerice». Biak poliki taxutuak.

TTU-TTUA. Literatur aldizkaria. Arnasa zabal aundikoa, nik uste. Bilbo-n ateratako au: 1985-ko udazkeneko 0,5-0,6 zenbakiak deritzana daukat eskuetan. 64 orrialde. «Hau duk hau poesia!» oiu zabal barruan. Aurkibidea onela: «**POESIA: 4-Idatzitakoa.** Imanol Goienaga; - *Gaua begiratzen.* Amaia Iturbide; 10-*Atzo esan behar nizkizunak.* Iñako Goitioliza; 12-*Tristura.* Garaiko Jaun; 13-*Poemak.* Roman Utrétx; 19-*Poemak.* Heuskes. *Narraiba: 22-Demagun.* Iñigo Barandiaran; 25-*Hiru ipuin lizun.* Iñako Bernaola; 28-*Lispeth.* Rudyard Kiping. Itzul: I. Zubiria; 34-*Musika-eskua.* Jon Updike. Itzul: I. Zubiria. **SAIOA:** 41-Ionesco: *Zentzugabekeria zera aduna.* Joanes Urkijo. **POESIA:** 45-*Poemak.* Maite Urkia; 46-*Poemak.* Karko Ispizua; 50-*Historia do Rock and Roll A.R.* Reixa. Itzul: Joanes Urkijo; - *Poemak.* Anna Ajmátova. Itzul: Laura Mitegi; 60-*Mateo M. Mantilla.* Omar Nabarro.

Guztira amazortzi poema jator, politik eta zerbait diotenak. *Narria* a saillekoak, modernoak oso. *Saioa*, berdin. Irugarren moltzoko poemak jatorrak; itzulpenak ez dute akatsik. Aldizkari au ere itzali dala, penat irakurri dut.

IDATZ ETA MINTZ. Literatura atalen sorta. Urte batzuk diralarik Bilboko «Labayru Ikastegia»-k ateratzen du, Adolfo Arejita, Jesus A. Etxezarraga ta Jon Kortazar aolku emaille ta Maya Agiriano, Pedro Zarrabeitia ta Juan A. Zubikarai lankide dirala. Poesi jatorrak, zaarrak eta itzulpenak agiri zaizkigu bertan; jator edo originalak, B. Zupiriaren «Hutsune bat sumatzen dut» 36 bat aapaldiko poema eta Txantxata-ren «Olerkia»; aintziñako bertsoak, Arijitak bildutako koplak eta errokantzeak, eta itzulpenak, Bingen Zupiriak euskeraz jarritako Pablo Neruda-ren «Ozkorrian ene zerruan...» Erpin-erpiñeko gaurkotasuna darion aldizkari apaña.

IHINTZA. Irun-go La Salle-enekoak argitaratua. 1985-eko martxoan 6. zenbakia daukat emen. Lerdena oso izkiz eta margoz. Artikuluak eder-enez pentsatu ta biotz-suz kiskaliak, esku mee-fiñez egiñiko dihujoz apain. Itz-lauzko lanak, ipuin eta barne-ikara, oso ziztagarriak, gure euskerari eskeiñik ez gutxi. Bertsoei gagozkiela. Bertsolari eskolakoak. Alberto Bazako-ren «Hotz», G. Zelaja-Iokin Otaegi-ren «Gibelsalasa», Patxi Ezkiagaren «Neguko Ekaina», Rikardo Fuster-en «Azken tantak utzi du here usain goxoa belarrean» eta Romualdo Katarain-en «Ihintz ttantta batzuk», gogoz irakurtzen dira. La Salletar gazteak aspaldi dabiltza, irmo ta kementsu. Itzurtza-ko seme leial Bitaño-k eta donostiar Iñaki Olabeaga anaia urratu-riko ildo olerkitsutik barrena.

Eta, amaitzeko, mugaz andiko beste irurok:

HERRIA. Asteroko au zintzo doa here 1857-garren zenbakian. 1986-eko ekainaren 12-koa daukat aurrean. Pierre Lafittek eta onen inguruko euskaltzaleak sortu zuten Lapordi, Baxenabarra ta Zuberoko euskaldunak zer irakurri euki zezaten. Eta astez aste ta urtez urte bultzatu ta azaldu izan dute. Iñoz txepeldu gabe, aitor bearko, beti zintzo ta ederki; gaur egundo baiño dotoreago.

Olerkari ta olerki-zale aundi genduan P. Lafitte. Beraz, leenengo aletik asi zitzaizkigun «Herria»-ren aldeak olerkiz dotoretzen. Ondoren, zorabia gabe, makiña bat bertso eder agertu izan da; mordoak bai, batzuk jatorrak, idatzi barriak, labatik arakoak, eta beste batzuk, aintziña bateko or-emen jasoak. Leial jokatua dugu oraintsu omendu duten Panpilli; azken zenbakian ere, or duzu «Matxini ohore» deritzana. Bederatzi aapaldi ditu, zortzi-ko nagusitan. Ona, erakas-eradu leez, leenengo estrofa:

Agur, oborri ta berri oro egun aipatzen, Senpere;
Berta eder bat egiñ berriro gogor etorri gare;
Bertsoak, batzuri bertsoak, lehenengo izan dire,
Matxinaren bidez, berriro aundizki ohore.

Ola, berriro bertsoak berriro emen izan dizkigu beti «Herria»-k.

OTZELARI aldizkari artzen dugun aldizkaria. Arasara eskua izan. 127 orrialde numerua egokitu zait, 1985-ko uztaila-irailan 40 orrialde. Asgo abata Iratzeder olerkari fin-fiñak zuzendua dut. «Otzelari» aibat gai jakingarri ta goxoz aberats. Ale guztietan dauzkagu lau-bost poesi eder, eta marrazki begi-asegarniak ugari. Zuzendaria ta irakolaren arduraduna, biak dira eder-sen aundiko gizasemeak. Eta, betik ere, nolako zuzaitza alako fruitua.

Toki oba-eziña Beloke otoitz eta eder-lanerako. Ortan dute ziurki aita ta anai beneditarrak egiazko anaitasuna eta «saindutasun eta bozkario iturria». Beloke-ren uzta, beraz, unki-garria izan bear ezinbestean, nik uste. Ale onetan idazten dute baitik

bat Iratzeder, Aita Martin Sein, J.O. eta J. Iturrioz jesuitak. Teatrua ta olerkia lantzen du Iratzeder-ek, mugaz andiko olerkigintzari eder bezin zintzo atxikia.

MAIATZ. Osorik or-or poesiari emana. Iru illabetekoa. Nik 1986-ko alea daukat eskuetan. Amaikagarren zenbakia. Baiona-n agertzen da, an inguruko euskal idazle ta poetak eratu. 56 orrialde. Ale ontan idazten dutenak: Auxtin Zamora, Jeanne Etchezahar Monteil, Arantxa Urrutabizkaia, Jean Louis Cayssade, Tere Irastorza, Mayi Palot, Itxaro Borda, Kristian Andres, Aurelia Arkotxa, Gotzone Sestorain, Peio Xarriton, Zesar Pavese, Luzien Etchezaharreta, Ana Rossetti, Marisa Gutierrez eta Eñaut Etxamendi. 24 bat olerki guztira.

Oraindik goi-maillaraiño iritxi ez bada ere, gero ta gailenduagoz dijoa. Idazle auek oindio gazte diran ezkerro, itxaro dugunez, goi-goi jarriko zaizkigu laister euskal Parnasoan.

Beste aldizkari batzuk ere, «Aranzazu», «Pamiela», «Argia» eta abar, aintzat artzen dituzte olerkiak. Baiña aipatu auek dira nik gaur pizkat egurastu, galbaitu ta aztailluan pisutu nai izan ditudanak. Zeiñek daukan balio ta azta geiago ikusiz, bear bada. Epaikari ona da aldia: astekari ta aldizkari, luzez jardunik, uzta ederra eman dute dagoneko; beste batzuk asi-barri dituzu oraindik, geroak du beraz itza. Saia bedi bakoitza bere ekiñean, gure hizkuntza gaixoari arnasa eman gurarik.

AITA ONAINDIA